

A NEMZETBIZTONSÁGI SZAKMAI TEVÉKENYSÉGHEZ KÖTŐDŐ TÖRVÉNYI ALAPELVEK, FELÜGYELETI ÉS ELLENŐRZÉSI RENDSZER, VALAMINT JOGORVOSLATI UTAK

A nemzetbiztonsági szakmai tevékenységhez kötődő törvényi és szakmai alapelvek különbözőek. Például a gyorsaság és az időszerűség a törvényi alapelvek között nem szerepelnek, habár azok a szakmai alapelvek meghatározó, alapvető fontosságú elemei. A szerző tanulmányában a nemzetbiztonsági szakmai tevékenységgel kapcsolatos, a személyiségi jogokat érintő lehetőségeket tekinti át, továbbá az e tevékenységre vonatkozó törvényi alapelveket, a felügyelet és az ellenőrzés formáit, valamint a jogorvoslati módokat.

The legal and vocational basic principles related to the national security professional activity are different. For example, the rapidity and the timeliness do not appear among the legal basic principles, although they are the elements of the vocational basic principles with determining, fundamental importance. The author reviews the issue of the opportunities touching the personality rights related to national security professional activity in his study, furthermore the legal basic principles concerning this activity, the supervision's and cheque's forms, and the legal redress manners.

Napjainkban a globalizálódó világban zajló események új kihívások elé állítják a társadalmakat mind nemzetközi, mind helyi viszonylatokban. A biztonság és értelmezése új megközelítésekben nyernek értelmet, eddig kevésbé fókuszba helyezett területeken és szinteken öltenek testet. A változások hatása nem kerülte el a nemzetbiztonsági szolgálatokat sem. Feladatrendszerük átstrukturálódott, tevékenységük felértékelődött. Ezek következményeként maguk a szolgálatok is sokszor a társadalom figyelmének középpontjába kerülnek és kénytelenek a nyilvánosság színpadára lépni az állampolgárok, biztonságérzetük megerősítése iránt megnövekedett igényeinek kielégítése következtében és érdekében. A jogi szabályozásból eredően megismerhetők, az információs társadalom fejlődéséből fakadóan pedig egyre szélesebb körben ismertté is válnak a nemzetbiztonsági munka szabályai, a titkos információgyűjtés eszközei, módszerei, a nemzetbiztonsági tevékenység mibenléte.

Fentiekkel párhuzamosan a személyhez fűződő jogok védelme is egyre inkább előtérbe kerül. Az emberek többségének ingerküszöbe igen alacsony ebben a témában és intenzíven reagálnak e jogukat érintő folyamatokra, különösen, ha ezek korlátozó tartalmúak. A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység tipikusan ilyen jellegű munka, és ebből következően igen érzékeny viszonyban van a vele kapcsolatos közgondolkodással, társadalmi megítéltségére fokozott figyelmet kell fordítani.

Az emberi, állampolgári és személyiségi jogokat a Magyar Köztársaság Alkotmánya védi. E jogok csak kivételesen, kizárólag törvényben megfogalmazott formában és módon korlátozhatóak. A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység során az emberek személyiségi jogai adott esetben sérülhetnek, de ennek mindig törvényes alappal kell rendelkeznie, szigorú követelményeknek kell megfelelnie, hathatós felügyeleti és ellenőrzési rendszerhez kell kötni, továbbá arányban kell állnia az állami érdekekkel, az állam önvédelméhez, biztonságához és a bűncselekmények felderítéséhez fűződő jogával. Mindezek mellett biztosítani kell az esetlegesen bekövetkezett jogsérelem orvoslásának lehetőségét.

A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység törvényi alapelvei

A nemzetbiztonsági szakmai tevékenység alapelveinek törvényi megállapíthatóságának vizsgálata során alapvetően az Alkotmányt (1949. évi XX. tv.) és a nemzetbiztonsági törvényt (1995. évi CXXV. tv.) használtam, emellett azonban az elemzés ki kellett terjedjen a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény, az államtitokról és a szolgálati titokról szóló 1995. évi LXV. törvény rendelkezéseire is, továbbá figyelembe vettem az Alkotmánybíróság határozatait, valamint az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatának egyes elemeit.

Az emberi, személyiségi jogok követelményei

A törvénynek való megfelelés követelményének teljesítése érdekében több törvényt is figyelembe kell venni, melyek normáinak betartása elengedhetetlen. Így az Alkotmányon és a nemzetbiztonsági törvényen túl különösen a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvénynek van kiemelt jelentősége.

A követelmény tartalma, hogy az adatkezelésnek, információgyűjtésnek, ezen belül különösen a titkos információgyűjtésnek, valamint az elrendelés folyamatának törvényen kell alapulniuk, ami alatt azt kell érteni, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok a felsorolt tevékenységeket kizárólag a nemzetbiztonsági törvényben meghatározott keretek között folytathatják. Ez egyaránt vonatkozik a tevékenységek céljaira, területeire, terjedelmére, tartalmára, feltételrendszerére, eljárási és garanciális szabályaira.

Az engedélyhez kötöttség követelménye a titkos információgyűjtésre és a végrehajtása során beszerzett adatok kezelésre vonatkozik. A nemzetbiztonsági törvény két csoportban határozza meg a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit.

– *A külső engedélyhez nem kötött* titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit a nemzetbiztonsági törvény 54. §-a tartalmazza. Szintén a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtő tevékenységek között említi, de az 55. §-ban határozza meg a nemzetbiztonsági törvény a büntetlenségi megállapodást is, amelyhez Legfőbb Ügyész által kijelölt ügyész előzetes jóváhagyása szükséges.

Az 54. §-ban megjelölt eszközök és módszerek alkalmazásának engedélyezését a nemzetbiztonsági törvény a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatóinak hatáskörébe utalja. Ennek megfelelően a belső eljárási és engedélyezési szabályokat a nemzetbiztonsági törvény 13. § (3) bekezdés: d) pontjában kapott felhatalmazás alapján – az irányító miniszter jóváhagyásával – vezetési jogkörükhöz kapcsolódóan a főigazgatók határozzák meg. Ennek nyilvánvaló oka, hogy az itt felsorolt eszközök és módszerek egy része kevésbé veszélyezteti a magánszférát és kisebb súlyú beavatkozást jelent, míg más részük esetében pedig az alkalmazás körülményei, vagy a szolgálatok munkatársainak, illetve a velük együttműködő személyek biztonságának védelme indokolja, hogy az engedélyezési eljárás a nemzetbiztonsági szolgálatokon belül maradjon.

A titkos kapcsolat, vagy a fedőokmánnyal ellátott munkatárs biztonsága nem tenné lehetővé, hogy külső fórum is tudomást szerezzen róluk, arról nem is beszélve, hogy a titkos munkatársak létesítését rendkívüli módon megnehezítené, ha az érintett csak annak tudatában vállalhatná az együttműködést az adott nemzetbiztonsági szolgálattal, hogy annak tényéről a szolgálaton kívül is tudomással bírnak. Ez egyébiránt szükségtelen is, hiszen a titkos információgyűjtő munka törvényességének nem elengedhetetlen feltétele, hogy e személyek megismerhetővé váljanak az engedélyezési eljárás során.

A belső eljárási és engedélyezési szabályokban meg kell teremteni ezen eszközök, módszerek alkalmazásának a garanciáit az önkényes felhasználásokkal szemben és egyúttal biztosítani kell a felülvizsgálatok rendszerességét.

A belső engedélyezés kizárólag írásos formában történhet, az engedélyezés módja, formája, tartalma, szolgálaton belüli szintje függ az adott ügy jellegétől, valamint az alkalmazott konkrét eszközöktől és módszerektől. Ha az okmányokban (jóváhagyott, vagy engedélyezett műveleti terv, akcióterv, javaslat) konkrétan meg vannak határozva az alkalmazott eszközök és módszerek, az elérendő cél, az alkalmazás területe, terjedelme, feltételei, az alkalmazás felülvizsgálatának határideje, akkor az alkalmazás minden fázisát nem szükséges külön-külön engedélyezni.

A belső engedélyezésű titkos információgyűjtéshez kapcsolódó eljárási és engedélyezési szabályzatokban meg kell határozni az adott okmányok fajtáit, tartalmi kellékeit és azt is, hogy milyen eszközök és módszerek alkalmazhatóak

halaszthatatlan, sürgős ügyekben a vezető szóbeli utasítása alapján, de ez esetben az írásos engedélyt az akadály elhárulását követően pótolni kell, mely történhet az alkalmazásról szóló jelentés elkészítésével egyidejűleg is.

– *A külső engedélyhez kötött* titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit a nemzetbiztonsági törvény 56. §-a határozza meg, míg az eljárási és engedélyezési szabályokat ezen eszközök és módszerek tekintetében a nemzetbiztonsági törvény 57.-60. §-ai tartalmazzák.

A külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazását a nemzetbiztonsági törvény – a nemzetbiztonsági feladat jellege és az egyének magánszférájának fokozottabb veszélyeztetettsége okán – bírói, illetve igazságügy miniszteri engedélyhez köti.

A Fővárosi Bíróság elnöke által kijelölt bíró engedélyezi a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtést *a nemzetbiztonsági szolgálatok alábbi feladatköreiben:*

- a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjének törvénytelen eszközökkel történő megváltoztatására, vagy megzavarására irányuló törekvések felderítése és elhárítása;
- a Magyar Köztársaság gazdasági, tudományos-technikai, pénzügyi biztonságát veszélyeztető leplezett törekvések felderítése és elhárítása;
- a szervezett bűnözésre, jogellenes kábítószer - és fegyverkereskedelemre vonatkozó információgyűjtés;
- a hatáskörébe tartozó bűncselekmény felderítése, illetve a rájuk vonatkozó információgyűjtés.

A nemzetbiztonsági szolgálatok egyéb feladatköreiben az engedélyt az igazságügy miniszter adja ki. A hírszerző szolgálatoknak pedig minden esetben az igazságügy miniszter az engedélyező a külső engedélyhez kötött információgyűjtő eszközök, módszerek vonatkozásában.

A külső engedélyezés fórumában jelentkező különbség az engedélyezés jogalapjául szolgáló feladatok eltérő jellegéből fakad. A bírói engedélyezés alapjául szolgáló feladatkörökben történő titkos információgyűjtő tevékenység jellemzően olyan bűncselekményekhez kötődik, mely megalapozott gyanú megállapíthatósága és bizonyítottsága esetén közvetlenül büntetőeljárást von maga után. Amennyiben az említett körülmények fennállnak, a bírónak fel kell szólítania az érintett szolgálatot ennek kezdeményezésére. Igazságügy miniszteri engedély akkor szükséges, mikor kormányzati döntést kell felvállalni egyes feladatoknál, amit a bíró éppen a bírói függetlenség, a kizárólagos jogszabályoknak való alárendeltsége alapján nem tehet meg, tehát az ország politikai, gazdasági,

nemzetbiztonsági érdekeit, a konspirációs szempontokat egy nemzetbiztonsági tevékenység engedélyezése során, döntésénél nem veheti figyelembe.

A nemzetbiztonsági törvény 59. §-ában lehetőséget nyújt úgynevezett kivételes engedélyezésre, melyben a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés folytatását legfeljebb az engedélyező döntéséig engedélyezhetik, ha a titkos információgyűjtés külső engedélyeztetése olyan kétsédelemmel járna, amely az adott ügyben nyilvánvalóan sértené a nemzetbiztonsági szolgálat eredményes működéséhez fűződő érdeket. Ugyanitt meghatározza ezen engedélyezés szabályait is.

Kivételes főigazgatói engedélyezés alapján a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtés – az előírt feltételek fennállása mellett – a bíró, vagy az igazságügy miniszter döntéséig, maximum 72 óra határidőn belül folytatható.

Kivételes eljárás esetén a titkos információgyűjtést haladéktalanul meg kell szüntetni, ha annak folytatását az engedélyező nem engedélyezi. Ebben az esetben a titkos információgyűjtés során nyert adatokat – az állam- és szolgálati titkot tartalmazó iratok megsemmisítési rendjére vonatkozó törvényi előírások szerint – haladéktalanul meg kell semmisíteni

Fontos jogi garanciát tartalmaz a nemzetbiztonsági törvény 14. § (4) bekezdése, miszerint az igazságügy miniszteri engedélyezések felett az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága ellenőrzést gyakorol, mely alapján az engedélyezési eljárásról tájékoztatást kérhet.

A dokumentáltság követelménye alatt azt értjük, hogy a titkos információgyűjtés alkalmazásával összefüggő minden intézkedést, a javaslattételtől (tervezési időszaktól) kezdve a végrehajtás egész folyamatában írásba kell foglalni, dokumentálni kell. Természetesen ideértve az alkalmazott eszközök, módszerek útján tett intézkedések eredményét is. Ez különös jelentőséggel bír a személyes (köztük különleges) adatok kezelésénél, a személyes adatok védelméhez való jog gyakorlása során, az egyes bűncselekmények bizonyítékai beszerzésénél azok hitelességét illetően, az információk ellenőrizhetősége és megbízhatósága, valamint az eljáró munkatársak személyes felelősségének megállapíthatósága tekintetében.

A célhozkötöttség követelményének, a készletező adatgyűjtés tilalmának értelmezése során, a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény személyes adatok kezelésével, illetve a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos rendelkezéseiből egyértelműen megállapítható, hogy a titkos információgyűjtés eszközeit és módszereit csak és kizárólag pontosan meghatározott és dokumentált törvényes cél érdekében lehet alkalmazni. A cél nem lehet általános, vagy

homályosan, félreérthető módon megfogalmazott, sőt nem elégséges önmagában a nemzetbiztonsági törvényben meghatározott feladat megjelölése sem, hanem a feladaton belül a célt is konkrétan, pontosan meg kell jeleníteni, amit gyakorlatilag az engedélyezés iránti kérelem indoklási részének kell tartalmaznia. Ez a pont megközelíthető úgy is, hogy a cél konkrét megfogalmazása nélkül aligha vizsgálható a titkos információgyűjtés olyan további követelményeinek teljesíthetősége, mint a szükségesség és arányosság.

Személyes adatot kezelni csak pontosan meghatározható és jogszerű cél érdekében szabad. A célhoz kötöttség tehát az információs önrendelkezési jog gyakorlásának (érvényesítésének) a feltétele és legfontosabb garanciája, legfőképpen a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazása során kezelt adatok tekintetében, amikor minden mozzanat az érintett tudomása nélkül történik. Meg kell határozni az adatfeldolgozás célját és a feldolgozandó adatok körét.

A titkos információgyűjtés céljainak módosulását, megváltoztatását dokumentálni kell. A módosult és megváltozott cél elérése érdekében történő eszközök és módszerek alkalmazását az eljárás rendjének megfelelő módon engedélyeztetni kell.

A titkos információgyűjtés céljaihoz nem kötődő vagy az eljáró nemzetbiztonsági szolgálat feladataihoz nem kapcsolódó adatokat, ha azok a nemzetbiztonsági törvény 43. §-a alapján bűncselekmény elkövetésére utalnak, vagy más szervek irányába tájékoztatási kötelezettséget alapoznak meg és az illetékes szervhez kell továbbítani. Meg kell azonban jegyezni, hogy az adatok további felhasználása tekintetében az adatot küldő nemzetbiztonsági szolgálat dekonspiráció megakadályozása céljából a forrás, vagy az alkalmazott módszer védelmében korlátokat állíthat.

A személyes adatok meghatározott cél nélküli, jövőbeni felhasználására történő gyűjtése, feldolgozása, tárolása alkotmányellenes, melyből következik, hogy a nemzetbiztonsági feladatok ellátásához szükségtelen adatokat törölni kell. A személyes adatok törlésének kötelezettségét a nemzetbiztonsági törvény az 50. § (2)-ben határozza meg. E garancia különösen erős alátámasztó szabály az előbbieken említett készletező adatgyűjtés tilalmának vonatkozásában.

A szükségesség követelménye: A nemzetbiztonsági törvény 53. § (2) bekezdése előírja, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok a titkos információgyűjtés speciális eszközeit és módszereit csak abban az esetben alkalmazhatják, ha a nemzetbiztonsági törvényben meghatározott feladatok ellátáshoz szükséges adatok más módon nem szerezhetők be, más oldalról az elérni kívánt célnak a nemzetbiztonsági érdek érvényesítéséhez mereven kötődnie kell.

Az adatkezelés tekintetében pedig csak a munkavégzéshez elengedhetetlenül szükséges adatok rögzíthetők, illetve azok tárolásának és továbbításának rendje is törvényben szabályozottan valósulhat meg.

Az eszköz és módszer alkalmasságának követelménye: A nemzetbiztonsági törvény 31. §-ából kitűnik az alkalmasság követelménye, mert kimondja, hogy a több lehetséges (elvileg alkalmazható) eszköz közül a legalkalmasabbat kell kiválasztani. A 60. § a külső engedélyhez kötött titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályok közt előírja, hogy a titkos információgyűjtést haladéktalanul meg kell szüntetni, ha alkalmazásától további eredmény nem várható. Ezen túlmenően, az Alkotmánybíróság 2/1990 (X. 4.) határozatában állapította meg, hogy ha a korlátozás a cél elérésére alkalmatlan, az alapjog sérelme megállapítható. Összegezve az eszköz és módszer alkalmasságának követelménye, az öncélú eszköz és módszeralkalmazás tilalma.

A nemzetbiztonsági törvény több helyen is megfogalmazza az *arányosság, a legenyhébb jogkorlátozás követelményét*. Így a 31. § (4) bekezdés kimondja, hogy a nemzetbiztonsági szolgálat eljárása, intézkedése, nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban az adott intézkedés törvényes céljával. A (6) bekezdés pedig előírja, hogy a több lehetséges intézkedés közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett az intézkedéssel érintettre a legcsekélyebb korlátozással, sérüléssel, vagy károkozással jár. A 39. § (2) bekezdés arra kötelezi a nemzetbiztonsági szolgálatokat, hogy az adatkezelés során az adott cél elérése érdekében feltétlenül szükséges, másrészt az érintett személyiségi jogait legkevésbé korlátozó, vagy sértő eszközt vegyen igénybe.

Az Alkotmánybíróság 30/1992 (V. 26.) és 75/1995 (XII. 21.) határozataiban is megadta az arányosság fogalmát, melynek elemei a következők:

- az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjog sérelem súlyának megfelelő aránya;
- az adott cél elérése érdekében legenyhébb sérelemmel járó, alkalmas eszközt kell igénybe venni.

Fentiekből kitűnik, hogy a törvénynek való megfelelés, az elkerülhetetlenség, az arányosság, a jog alapján megkívánt védelem legmagasabb és szükséges sérelem legkisebb fokának garantálása szorosan összefüggő fogalmak. Mindegyik követelménynek eleget kell tenni ahhoz, hogy egy alapjogi korlátozás magánszférába történő beavatkozás szükségesnek minősüljön egy demokratikus berendezkedésű társadalomban.

Arra vonatkozóan, hogy a törvényes cél elérése érdekében alkalmazott eszközök, módszerek közül melyek a legkevésbé korlátozó intézkedések, nincs

általános érvényű válasz, mert ez függ a cél súlyától, a ténylegesen veszélyeztetett nemzetbiztonsági érdektől, valamint az alkalmazás körülményeitől, hatásától és eredményességétől.

Általánosságban úgy foglalthatunk állást, hogy a külső engedélyhez nem kötött titkos információgyűjtés eszközei és módszerei kisebb fokú beavatkozással járnak a magánszférát illetően, mint a külső engedélyhez kötöttek. Egyes területeken megállapíthatóak ettől bizonyos értelemben eltérő helyzetek. Így például a tapasztalatok és a szakirodalom többnyire azt a gondolatot erősítik, hogy a titkos kapcsolatok vagy a hivatásos, titkos módon alkalmazott munkatársak tevékenysége, az érintet magánszférájának legmélyebb megismerése alkalmas beavatkozások. Az itt megjelenő ellentmondás csak látszólagos. Ezzel kapcsolatban vissza kell utalnom arra a tényre, hogy a titkos munkatársak védelme fontosabb érdek, mint az, hogy kilétükről más személyek is tudomást szerezzenek. További látszólagos ellentmondás a különleges adatok kezelése terén mikor az adatgyűjtéskor, az érintettre vonatkozó információk beszerzése során a nemzetbiztonsági szolgálat munkatársa tudomást szerez különleges adatokról is. Ez azonban elkerülhetetlen, hiszen a különleges adatok elválaszthatatlanok a személyes adatoktól. Ettől e tevékenység engedélyezése nem kell, hogy külső személy által történjen. Belátható az is, hogy a felvilágosítás kérése vagy a nemzetbiztonsági jelleg leplezésével történő környezettanulmány készítése, a személy mozgásának, valamely eseménynek a külső megfigyelése nem tesz lehetővé olyan mély beavatkozást (általában) mint a külső engedélyhez kötött eszköz vagy módszer.

Az arányosság kérdésköréhez tartozik az is, hogy a titkos információgyűjtés eszközei és módszerei alkalmazásának ne legyen aránytalanul káros visszahatása az érintettre a lakó, hivatali vagy munkatársi környezetében, kapcsolatkörében, esetleg üzleti tevékenységében.

Különösen fontos, hogy a titkos információgyűjtő eljárás ne ingassa meg az állami szervek működése iránti bizalmat, mert egy demokratikus jogállamban a közhatalmi szervek működésébe vetett hitet, vagy közbizalmat senki, így a nemzetbiztonsági szervek sem ingathatják meg.

E ponton belül tehát részben mozgó határokkal találkozhattunk, ezért úgy összegezzhetjük a leírtakat, hogy az arányosság a törvényes cél tényleges súlya, az érintett és az alkalmazás körülményei, az alkalmazás várható eredményei és hatása alapján bírálható el és a konkrét esethez igazodnia kell.

A személyes adat útja követhetőségének követelménye: E garanciális követelményeket a nemzetbiztonsági törvény 40. §-a (adattovábbítás

dokumentálása) és a 46. §-a (személyes adatok továbbításának nyilvántartása) tartalmazzák.

Idézve az Alkotmánybíróság 46/1995. (VI. 30.) határozatát: "az adattovábbítás meghatározott feltételekhez kötése, továbbá a célhoz kötöttség az információs önrendelkezési jognak együttes garanciái."¹

Ez a követelmény szorosan kapcsolódik a dokumentáltság elvéhez. Amennyiben az adat útja nem követhető, ez az adatalany jogérvényesítését akadályozza. Kiemelten fontos az adat követhetősége azokban az ügyekben, amikor az érintett tudta nélküli adatkezelés történik, mert az adatalany számára, jogsérelme esetén nem válik lehetővé jogának érvényesítése, másrészt ilyen esetekben nem tisztázható kellő módon a nemzetbiztonsági szolgálatok személyi állományának (adatkezelő, adattovábbító) személyes felelőssége sem.

A törvényes adatminőség követelménye: E pont tartalmát a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 7. §-a fogalmazza meg (az adatok minősége), mely szerint a *személyes adatok kezelése során támasztott követelmények:*

- felvételük és kezelésük tisztességes és törvényes;
- pontosak, teljesek és ha szükséges időszerűek;
- tárolásuk módja alkalmas arra, hogy az érintettet csak a tárolás céljához szükséges ideig lehessen azonosítani.

Az Alkotmánybíróság 15/1991. (IV. 13.) határozatában leszögezte: "Nem elégséges, ha egyes feldolgozási szakaszokban egyes garanciák teljesülnek, s ez az állapot nem orvosolja más fázisok alkotmányellenességét".² Tehát a titkos információgyűjtő eljárásnak és az ahhoz kötődő adatkezelésnek az egész eljárás folyamán, annak minden egyes fázisában, összhangban kell lennie a jogszabályi előírásokkal, hogy ne minősüljön a magánszféra védelméhez való jog megsértésének.

A nemzetbiztonsági törvény 62. §-a a *titkos információgyűjtés során beszerzett adatokat, továbbá a titkos információgyűjtés alkalmazott rendszerét, annak elemeit államtitkoknak minősíti.* E mellett a titkos információgyűjtés eszközeinek és módszereinek alkalmazásával keletkezett adatok, a titkos információgyűjtés rendszere, elemei szerepelnek az állam- és szolgálati titok védelméről szóló 1995. évi LXV. törvény mellékletét képező államtitokkörü jegyzékben is.

A nemzetbiztonsági törvény ezáltal is igyekszik védeni az olyan információk átadását a Nemzetbiztonsági Bizottság eljárása tekintetében (16. §), amelyek

konkrét ügyben a titkos információgyűjtés során alkalmazott módszerre, forrásra vonatkoznak.

A nemzetbiztonsági szolgálatokkal együttműködő személy kilétének felfedését a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése nem eredményezheti (nemzetbiztonsági törvény 44. § (3) bekezdése). A más szervezetek átadott adat felhasználása során a nemzetbiztonsági szolgálatok főigazgatói korlátokat állapíthatnak meg a titkos információgyűjtő módszer és forrás védelme érdekében. A beszerzett személyes adatok kezelésére alkalmazni kell az adatvédelmi törvény rendelkezéseit. (Pl.: nemzetbiztonsági érdekből az érintett személyek információs önrendelkezési joga korlátozható).

A szolgálatok felügyelete és ellenőrzése, valamint a jogorvoslati utak

Az Alkotmány 70. §-a alapján az emberi jogok – köztük a magánszféra védelme – a Magyar Köztársaság területén lévő valamennyi személyt megilletik. (Az állampolgári jogok természetüknél fogva az állampolgársághoz kötődnek). Az alkotmánybíróság 61/1992. (XI. 20.) határozatában kimondta: "a jogegyenlőség lényege, hogy az állam, mint közhatalom, s mint jogalkotó köteles egyenlő elbánást biztosítani a területén tartózkodó minden személy számára. Ebben az összefüggésben nem tehet különbséget köztük faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerint."³ Ebből egyenesen következik, hogy a Magyar Köztársaság joghatósága területén tartózkodó nem magyar állampolgárok esetében is alkalmazni kell a nemzetbiztonsági szakmai tevékenységgel szemben felállított "szűrőt", követelményrendszert. A külföldi állampolgárok esetében tehát – bár szélesebb körben lehet igazolható a beavatkozás a nemzetbiztonsági érdek védelmében – a követelményrendszer azonos.

Az alkotmányban foglalt jogok garantálása szükségessé teszi az állami élet e sajátos területén is a jogvédelmi intézmények kialakítását, a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyeleti rendszerének és ellenőrzésének a kiépítését. A nemzetbiztonsági törvény a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyeleti rendszerét, az alkotmányos működés garanciális intézményeit, a hatalmi ágak megosztásának megfelelően több szinten építi ki.

A parlamenti felügyelet, a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzése

Az Országgyűlés plénuma által gyakorolt ellenőrzés: Abból indulhatunk ki, hogy a törvényhozást és az ellenőrzést nem lehet mereven elválasztani egymástól, mert a törvényes működés feltételeinek rögzítésében is egyfajta ellenőrzés húzódik meg.

Megalakulásuk óta a nemzetbiztonsági szolgálatok szerves részei lettek az államigazgatási rendszernek. Az Országgyűlés több mint 30 törvényben érinti közvetlenül a szolgálatok tevékenységét.

A kormányzati tevékenység parlamenti ellenőrzésének formái: a beszámolók, jelentések, tájékoztatók. A szolgálatok ily módon történő beszámoltatását az Országgyűlés főleg a Nemzetbiztonsági Bizottság útján végzi.

Az egyes képviselők által gyakorolt (kezdeményezett) ellenőrzés: A képviselők által feltett kérdés és interpelláció a miniszteri felelősség érvényesítésére irányuló eszköze az ellenőrzésnek. Ezek a formák tehát az irányító miniszter felelősségét érintik. Meg kell jegyezni, hogy miután az interpelláció is és a kérdés is általában a plénum előtt hangzik el, ez az ellenőrzési forma szorosan kötődik a plénum által gyakorolt ellenőrzéshez.

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok működése vonatkozásában a honvédelmért felelős miniszter interpellálható illetve kérdezhető, míg a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok tekintetében a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat irányító miniszter.

Az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvény a 8. § (4) bekezdésében rendelkezik a képviselői igazolványról, a nemzetbiztonsági szolgálatok működésére szolgáló területre történő belépés tekintetében, mely szorosan érinti az ellenőrzés megvalósulását is.

A bizottságok által gyakorolt ellenőrzés: A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény alapján a szolgálatok tevékenységének vizsgálatára, ellenőrzésére az Országgyűlés a Nemzetbiztonsági Bizottságot bízta meg. Ezen túlmenően, a katonai szolgálatok tekintetében, az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottsága rendelkezik még jogosultságokkal.

Az Országgyűlés nem csupán állandó és különbizottságai útján gyakorolhatja ellenőrző funkcióját. A Magyar Köztársaság Országgyűlésének Hárszabályáról szóló 46/1994. (IX. 30.) országgyűlési határozat⁴ 36. § (2) bekezdése alapján, ha a képviselők egyötöde indítványozza, vizsgálóbizottságot kell létrehozni.

Az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatok parlamenti ellenőrzésére vonatkozó rendelkezéseit a nemzetbiztonsági törvény 14. §-ában jelenítette meg. A törvény szövegéből kitűnik, hogy a törvényalkotó azt a gyakorlatot tartja követendőnek, hogy ha az Országgyűlés a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét érintő vizsgálatot kíván lefolytatni, akkor elsősorban a

Nemzetbiztonsági Bizottságot bízta meg és nem külön bizottságot állít fel a Házszabály 36. §-a alapján.

Ennek okai, hogy a szolgálatok működése és alkalmazott eszközrendszere alapvetően a nyilvánosságtól elzárt, így a működés törvényességének feltárása, megítélése speciális ismereteket igényel, valamint hogy a vizsgálatok során eljáró személyek körét célszerű mind szűkebben kijelölni, mert ezen személyek a nemzet biztonsága szempontjából legvédelettebb és legérzékenyebb információk birtokába juthatnak.

A Nemzetbiztonsági Bizottság által történő ténymegállapító *vizsgálat lefolytatásának főbb esetei az alábbiak lehetnek:*

- ténymegállapító vizsgálat állampolgári panasz, bejelentés alapján;
- ténymegállapító vizsgálat parancsmegtagadás következtében;
- ténymegállapító vizsgálat a szolgálatok munkatársától érkező bejelentés alapján;
- ténymegállapító vizsgálat elégtelennek ítélt miniszteri vizsgálat következtében;
- ténymegállapító vizsgálat a Bizottság általános tájékozási eljárása során tudomására jutott információ alapján.

A Nemzetbiztonsági Bizottság politikai felelősséget állapíthat meg, mely értelem szerint a miniszterre, kormányfőre esetleg a Kormány többi tagjára vonatkozhat. Ezen kívül a Nemzetbiztonsági Bizottságnak jogában áll, hogy más eljárást kezdeményezzen (pl. büntetőeljárás, országgyűlési biztosok eljárása). Ha viszont a bizottság valamely belső normatív szabály (miniszteri, főigazgatói utasítások) alkotmányellenességét észleli, az Alkotmánybírósághoz fordulhat.

A bizottság munkája során véleményezi a nemzetbiztonsági szolgálatok költségvetésének részletes tervezetét, mely során a titkos információgyűjtéssel kapcsolatos részleteket ismer meg. *Ezek az alábbiakban jelentkezhettek:*

- a titkos információgyűjtés költségeinek részletes bontását általánosságban (az egyes szervezetek elkerülik a közreműködő konkrét személyek és alkalmazott eljárások megnevezését, azok védelme céljából). A Bizottság tagjai – megbízásuk előtti nemzetbiztonsági ellenőrzésük eredményéből következően – személyükben biztonsági szempontból alkalmasak arra, hogy a részletes számadatok birtokukba kerüljenek;
- a Bizottság megismeri a költségvetési véleményezés során a titkos információgyűjtést végrehajtó valamennyi kormányzati szerv működését;

- a Bizottság az ellenőrzése során ki is kényszerítheti a rendelkezésre álló pénzeszközök hatékony felhasználását.

A bizottság feladatai közt szerepel, hogy kinevezésük előtt meghallgatja a főigazgatói tisztségre jelölt személyeket, alkalmasságukról állást foglal. E tevékenységének jogi garanciái abban állnak, hogy döntése meghozatalakor a miniszterelnök a bizottság javaslatát, állásfoglalását figyelembe veszi. A döntést viszont ez a vélemény nem köti, ezért a kinevezés egyértelműen a kormányzati és nem az Országgyűlési felelősségi körbe tartozik.

A Nemzetbiztonsági Bizottság teljes körű tájékoztatásának megtagadására vonatkozó felhatalmazást megszorítóan kell értelmezni, mert a Nemzetbiztonsági Bizottság az érdemi vizsgálatának a lefolytatásához minden információt meg kell kapjon. Nem tartozik azonban teljes mélységben ebbe a körbe, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok milyen konkrét titkosszolgálati módszer, eszköz, felhasználásával éltek. A működés jogszerűségének megítélése szempontjából meghatározó, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok megfelelő engedélyek birtokában alkalmaztak-e például "helyiséglehallgatást", de az nem lehet a vizsgálat tárgya, hogy azt milyen technikai eszközök igénybevételével, milyen módszerrel, azaz milyen rejtési mód felhasználásával hajtották végre.

A másik korlát nemzetbiztonsági szolgálatokkal együttműködő személyek védelme. A vizsgálat tehát kiterjedhet arra, hogy a cél arányban áll-e a jogkorlátozással, azaz jogszerű volt-e, stb. A Bizottság tagjai számára azonban fő szabály, hogy a konkrét személy, az információ forrása nem válhat ismertté. (nemzetbiztonsági törvény 16. § (1), (2))

A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok az ország honvédelmi feladatainak ellátásában is közreműködnek. A Nemzetbiztonsági és a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság tevékenységének, szolgálatokat érintő jogkörének elhatárolásához az alábbiakat lehet megfogalmazni.

A Nemzetbiztonsági Bizottság hatásköre a titkosszolgálati tevékenység teljes körében kiterjed a katonai nemzetbiztonsági szolgálatokra is. A Honvédelmi és Rendészeti Bizottság a katonai nemzetbiztonsági szolgálatok által alkalmazott titkos információgyűjtés tekintetében nem folytat ténymegállapító vizsgálatot, az minden esetben a Nemzetbiztonsági Bizottság illetékességi területe.

Másképp fogalmazva, a Honvédelmi és Rendészeti Bizottság korlátozott jogkörrel rendelkezik a katonai szolgálatok tevékenységét érintően. Ezt a nemzetbiztonsági törvény a 17. § (1) bekezdésében fogalmazza meg.

Az Országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvény 8. § (3) bekezdése értelmében az Országgyűlés Honvédelmi és Rendészeti Bizottságának tagja a Bizottság döntése alapján, külön engedély nélkül jogosult a Bizottságnak az Alkotmányban és a honvédelmi törvényben⁵ meghatározott feladatai ellátása érdekében elengedhetetlenül szükséges államtitok megismerésére. Ez a jogosultság a Katonai Biztonsági Hivatal és a Katonai Felderítő Hivatal működése körében keletkezett államtitokkörre vonatkozik és a nemzetbiztonsági törvény 17. §-ának keretei között érvényesül.

Az említetteken túl fontos garanciális szabály, hogy a nemzetbiztonsági törvény elfogadásához az országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges, továbbá e törvény azon rendelkezése, melyszerint a Nemzetbiztonsági Bizottság elnöke csak ellenzéki képviselő lehet.

Az országgyűlési biztosok eljárása: Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló törvény⁶ szerint az állampolgári jogok országgyűlési biztosához bárki fordulhat, amennyiben megítélése szerint a nemzetbiztonsági szolgálat eljárása következtében alkotmányos jogaival összefüggésben sérelem érte, vagy annak közvetlen veszélye áll fenn, feltéve, ha a rendelkezésére álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket már kimerítette, illetve jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva. Ugyanezen törvény értelmében az adatvédelmi biztosra, szakterületén, az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról szóló törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.

Fontos megemlíteni, hogy a fenti törvény mellékletében foglaltak szerint az *országgyűlési biztosok a nemzetbiztonsági szolgálatokat érintő eljárása során nem tekinthetnek be:*

- a nemzetbiztonsági szolgálatok szervezeti és működési szabályait tartalmazó dokumentumokba;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok objektumaival és állományával kapcsolatos biztonsági dokumentumokba;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok személyzeti nyilvántartásaiba és egyéb személyzeti anyagaiba, kivéve, ha ezt az érintett személy írásban kéri;
- a nemzetbiztonsági szolgálatokkal együttműködő magánszemélyek azonosítására szolgáló nyilvántartásokba;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok által titkos információgyűjtésre használt eszközök és módszerek működésének és működtetésének műszaki-technikai adatait tartalmazó vagy az azokat alkalmazó személyek azonosítását lehetővé tevő dokumentumokba;
- a számítástechnikai eszközök számával, elhelyezésével, működésével, illetve az alkalmazott software-ekkel kapcsolatos dokumentumokba;
- a rejtjel-tevékenységgel, annak szakirányításával és hatósági felügyeletével kapcsolatos dokumentumokba;

- a biztonsági okmányvédelemmel és technológiai ellenőrzéssel kapcsolatos dokumentumokba;
- a különösen fontos és bizalmas munkakört, tisztséget betöltők, illetve ilyen tisztségre jelöltek biztonsági ellenőrzése, valamint a nemzetbiztonsági védelemben részesülő személyek vonatkozásában végrehajtott feladatok során keletkezett dokumentumokba, kivéve, ha ezt az érintett személy írásban kéri;
- mindazon dokumentumokba, amelyek megismerése az információt szolgáltató azonosítását tenné lehetővé;
- a nemzetbiztonsági szolgálatok nemzetközi megállapodásaiba.
- mindazon dokumentumokba, amelyeknek megismerése a nemzetbiztonsági szolgálatok külföldi partnerszolgálatok irányában vállalt kötelezettségeit sértené.

A 75/1995. (VI. 30.) a minősített adat kezelésének rendjéről szóló Korm. rendelet kimondja, hogy a mellékletben meghatározott iratokat, amelyekbe az országgyűlési biztosok nem tekinthetnek be, „Különösen fontos!” kezelési utasítással kell ellátni.

A parlamenti ellenőrzés meghatározásának vizsgálatánál arra a megállapításra juthatunk, hogy célszerű lett volna, ha a nemzetbiztonsági törvény szerepelteti a parlamenti ellenőrzések körében az Állami Számvevőszéket is, és meghatározza tételesen a nemzetbiztonsági szolgálatok ellenőrzésére való jogosultságát. A jelenlegi megfogalmazás azzal az általánossággal él, hogy külső szerv ellenőrzése csak törvényességi alapon történhet. Ez véleményem szerint nem elégséges, konkrét szervezet és feladatok megnevezése lenne alkalmasabb a pontosabb szabályozás érdekében.

Fentiekén túlmenően az Országgyűlési biztosok eljárásának is a parlamenti ellenőrzések között lenne a helye a nemzetbiztonsági törvényben, hiszen a biztosok és tevékenységük, csakúgy, mint az Állami Számvevőszék az Országgyűlés szerve. Továbbvezetve a gondolatot, feladataik tekintetében is részletesebb szabályozást kellett volna rögzíteni, eljárási jogosultságuk pontosabb megalapozása és meghatározása céljából. Ezt a nézőpontot erősíti, hogy a közelmúltban az Országgyűlési biztos javaslatot dolgozott ki a nemzetbiztonsági törvény olyan tartalmi módosítására, mely *az adatvédelmi biztos jogosítványainak szélesítését célozza, az állampolgárok hatékonyabb adatvédelme tekintetében.*

A kormányzati irányítás és ellenőrzés

A nemzetbiztonsági törvény előírásai szerint *a nemzetbiztonsági szolgálatok a Kormány irányítása alatt állnak.* A Kormány a polgári nemzetbiztonsági szolgálatokat a kijelölt miniszter, a katonai nemzetbiztonsági szolgálatokat a honvédelmért felelős miniszter útján irányítja. A kormányzati irányítás a miniszteri

felelősség alapján áll. Ezen felelősség pontos meghatározása – irányítási, ellenőrzési, felügyeleti jogkörök kijelölése – alapvető alkotmányos követelmény. A nemzetbiztonsági törvény ezen alkotmányos követelményeknek tesz eleget az irányító miniszter jogköre tartalmának részletes szabályozásával. Lényeges azonban az is, hogy a nemzetbiztonsági törvény az alkotmányos működést biztosító sajátos felügyelet és irányítás intézményeitől elkülöníti a nemzetbiztonsági szolgálatok vezetését. A szolgálat vezetői (főigazgatói) önálló felelősséggel tartoznak a szolgálatok törvényes és rendeltetésszerű működéséért.

A bírói út igénybevételenek lehetősége

A jogvédelem igen fontos intézménye a nemzetbiztonsági szolgálatok perbevonásának lehetősége, érdeksérelem esetén. Figyelemre méltó az a körülmény, miszerint a nemzetbiztonsági törvény előkészületi szakaszában kidolgozott törvényjavaslat (törvényjavaslat 48. § (4)) a *nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelése tekintetében a bírói út elé bizonyos korlátokat állított*, amivel az egyes szolgálatok "átvilágító jellegű perbevonásának" kizárását kívánták elérni. A nemzetbiztonsági törvényből kimaradt ez az alkotmányos alapjogokat korlátozó bekezdés és a hatályos törvényi szabályozásban az Országgyűlés elsőbbséget adott a bírói út igénybevételeivel az állampolgárok Alkotmányban biztosított alapjogának korlátozásmentes érvényesítésének. Egyébiránt a nemzetbiztonsági törvény ezen alapjog korlátozása nélkül is tartalmaz megfelelő biztosítékokat a nemzetbiztonsági érdekek védelmére.

A bírói út igénybevétele abban az esetben valósulhat meg, ha az érintett, adatainak kezelésével kapcsolatban tájékoztatást kért vagy közérdekű adat megismerésére irányuló kérelmet nyújtott be a nemzetbiztonsági szolgálat felé és a főigazgató a tájékoztatást megtagadta. Megítélésem szerint, ekkor lehet a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényben meghatározott bírósági jogérvényesítés szabályait alkalmazni, oly módon, hogy a bíróság, a válaszmegtagadás indokának megalapozottsága tekintetében hoz döntést. Amennyiben kimondja, hogy az indok nem megalapozott, akkor nyílik lehetőség az adatkezelés szabályosságának vizsgálatára.

A nemzetbiztonsági szolgálatok nyomozóhatósági jogkört nem gyakorolhatnak, így közvetlenül a büntetőeljárásban nem vesznek részt. Ugyanakkor a büntetőeljárás előtti felderítési szakban már meghatározó lehet a szolgálatok eljárása, hiszen néhány bűncselekmény esetében kizárólagos, illetve a rendőrséggel párhuzamos felderítési jogosultsága van. Ebből következően, ha részben vagy egészben a szolgálatok felderítési tevékenységére épülve indul a büntetőeljárás, akkor a jogorvoslatra a büntetőeljárás szabályai az irányadók.

A titkos információgyűjtés egyes eszközei és módszerei alkalmazásának külső engedélyhez kötése

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének sajátos felügyeleti, az alkotmányos alapjogok különleges jogvédelmi eszköze, az alapvető jogokat legsúlyosabban sértő illetve korlátozó titkos információgyűjtés eszközei és módszerei alkalmazásának a nemzetbiztonsági szolgálatoktól és azok irányítási struktúrájától elkülönített engedélyezése. A nemzetbiztonsági törvényben foglaltak sajátossága, hogy az engedélyezést a nemzetbiztonsági feladatokhoz kötődő megoszlásban részben a végrehajtói hatalom körében tartja és az igazságügy miniszter jogkörébe utalja, részben bírói engedélyezésre bízta. A bírói engedélyezés alapjául szolgáló feladatkörökben történő titkos információgyűjtő tevékenység jellemzően büntetőeljárást von közvetlenül maga után.

Állampolgárok panaszjoga, állampolgári panasz eljárás

Ha a szolgálatok esetleges jogszerűtlen eljárása bármely módon az állampolgár tudomására jut, akkor a nemzetbiztonsági törvény 11. § (5) bekezdése alapján az irányító miniszterhez fordulhat panasszal. Amennyiben az érintett a miniszteri vizsgálat által tett intézkedések eredményét nem fogadja el, úgy panaszával az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságához fordulhat. Fontos megjegyezni, hogy az állampolgári panaszok kivizsgálása során a Bizottság nem hatóságként, nem hatósági jogorvoslati fórumként jár el, hanem általánosságban vizsgálja a szolgálatok működésének törvényességét. Ebből következően a Bizottság eljárása – a jogorvoslat szempontjából – alapul szolgálhat egy bírósági eljáráshoz. A Bizottság a vizsgálatot követően ajánlásokkal fordulhat az irányító miniszterhez az esetleges jogszerűtlenség kiküszöbölése céljából.

Itt kell megemlíteni, hogy a szolgálatok tevékenységére általában titkos eljárás a jellemző, de a nemzetbiztonsági törvény 31. § (2) bekezdése felhatalmazza a szolgálatokat, hogy a feladatkörükbe tartozó bűncselekmények megelőzésére, az elkövető elfogására nyílt kényszerintézkedéseket alkalmazzanak. Az intézkedések ellen az érintett – akadályoztatása esetén hozzátartozója – panasszal élhet a főigazgatónál, majd az irányító miniszternél. A miniszteri határozat felülvizsgálatát pedig az érintett a Fővárosi Bíróságnál kérheti.

Adatkezeléssel kapcsolatos panaszok, jogviták

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló törvény⁷ részletesen szabályozza a nemzetbiztonsági szolgálatok adatkezelésével érintett személyek jogait. Ha az érintett személy megítélése szerint a nemzetbiztonsági szolgálatok jogellenesen kezelik adatait, vagy indokolatlanul

korlátozzák jogait (adatbetekintés, tájékoztatás, továbbítás), akkor az adatkezelő nemzetbiztonsági szolgálat ellen közvetlenül bírósághoz fordulhat.

Az adatvédelmi törvény alapján bárki az adatvédelmi biztoshoz fordulhat, ha véleménye szerint személyes adatainak kezelésével kapcsolatosan jogsérelem érte, vagy annak közvetlen veszélye fennáll, kivéve, ha az adott ügyben bírósági eljárás van folyamatban.

Az adatkezelés speciális területe a minősítéssel kapcsolatos jogvita. Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló törvény⁸ szerint, minősített adat megismerésére a minősítő (nemzetbiztonsági szolgálat), kérelemre engedélyt adhat. A megismerési kérelem megtagadása esetén a kérelmező közvetlenül bírósághoz fordulhat, melynek indoklása lehet a jogosulatlan minősítés. A törvény lehetőséget ad a minősítés fenntartása melletti betekintésre is, de csak akkor, ha az adat megismeréséhez fűződő személyes érdek fontosabb, nagyobb, mint az állam nemzetbiztonsági érdekből származó adatvédelmi igénye.

Ha az adatvédelmi biztos eljárása során az adat minősítését indokolatlannak tartja, a minősítőt annak megváltoztatására, vagy a minősítés megszüntetésére szólíthatja fel. A felszólítás megalapozatlanságának megállapítása céljából a minősítő nemzetbiztonsági szolgálat 30 napon belül bírósághoz fordulhat.

Összefoglalva a tanulmányban leírtakat – a megállapított és elemzett körülmények alapján – kijelenthető, hogy a jelenleg hatályos törvényi szabályozás kielégítően biztosítja a személyiségi jogok védelmét, megfelel a jogállamiság követelményeinek, figyelembe veszi és biztosítja a jogorvoslatok lehetőségét.

A nemzetbiztonsági szolgálatokat különleges jogosítványaik adott esetben a törvényesség mezsgyéjére sodorhatják. A jogállamban éppen ezért kiemelkedő jelentőséggel és fontossággal bír a nemzetbiztonsági feladatok és a nemzetbiztonsági szolgálatokat megillető jogok pontos meghatározása, irányításuk szabályozása, valamint felügyeletük intézményeinek kialakítása. Az alapvetően titkos és sajátos eszközöket felhasználó tevékenység megfelelő jogi szabályozást igényel annak érdekében, hogy semmilyen körülmények között ne jelentsen veszélyforrást a demokratikus jogrendszerre, ezen belül a személyiségi jogokat csak akkor és olyan mértékben korlátozhassa, amennyiben az ország nemzetbiztonságának megóvása, szuverenitásának érvényesítése céljából szükséges és indokolt.

Az Alkotmányba foglalt jogok garantálása szükségessé teszi az állami élet e sajátos területén is a jogvédelmi intézmények kialakítását, a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyeleti rendszerének, és ellenőrzésének kiépítését. A nemzetbiztonsági törvény a nemzetbiztonsági szolgálatok e felügyeleti rendszerét

az alkotmányos működés garanciális intézményét a hatalmi ágak megosztásának megfelelően több szinten valósítja meg, melynek lényegi elemei: a parlamenti alkotmányos felügyelet, a kormányzati irányítás és ellenőrzés, a bírói út igénybevételenek lehetősége a nemzetbiztonsági szolgálatok törvénysértése esetén, a titkos információgyűjtés egyes eszközei és módszerei alkalmazásának külső – igazságügy miniszteri vagy bírói – engedélyhez kötése és a panaszjog.

Összegzésként kijelenthető, hogy a nemzetbiztonsági szakmai tevékenység szigorú feltétel és követelményrendszer keretei között, törvényi felhatalmazás alapján, hathatós államapparátusi és belső ellenőrzési és szabályozási rendszerben történik. A személyiségi jogok korlátozása pedig arányban áll a nemzetbiztonsági érdekekkel, az állam önvédelmi jogával, melynek érvényesítése legalább olyan fontos feladat, mint a személyek jogainak védelme. Az esetlegesen mégis bekövetkezett jogsértések esetén pedig megfelelő lehetőségek és apparátus áll rendelkezésre a jogorvoslatra.

A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége az állami szervek körében betöltött funkciójuk és működésük, valamint működésük elengedhetetlen sajátosságai miatt titkos és zárt, így az esetleges jogsértések csak kivételesen kerülnek nyilvánosságra, nem mindig jutnak az érintett tudomására, és nyílik meg a jogvédelem lehetősége a jogsértésekkel szemben az egyének szintjén. Ez ad különös jelentőséget a nemzetbiztonsági szolgálatok felügyeletének, ellenőrzésének, alkotmányos működésük szempontjából.

Felhasznált irodalom:

- 1949. évi XX. törvény – A Magyar Köztársaság Alkotmánya
- 1959. évi IV. törvény – A Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről
- 1978. évi IV. törvény – A Büntető Törvénykönyvről
- 1990. évi LV. törvény – Az országgyűlési képviselők jogállásáról
- 1992. évi LXIII. törvény – A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról
- 1993. évi LIX. törvény – Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról
- 1995. évi LXV. törvény – Az államtitokról és a szolgálati titokról
- 1995. évi. CXXV. törvény – A Nemzetbiztonsági Szolgálatokról
- 1998. évi XIX. törvény – A Büntető Eljárásról
- 2004. évi CV. törvény – A honvédelemről és a Magyar Honvédségről
- 75/1995. (VI. 30.) Korm. rendelet – A minősített adat kezelésének rendjéről
- Az 1995. évi CXXV. törvény indoklása
- 2/1990. (X. 4.) Alkotmánybírósági határozat
- 15/1991. (IV. 31.) Alkotmánybírósági határozat

- 30/1992. (V. 26.) Alkotmánybírósági határozat
- 61/1992. (XI. 20.) Alkotmánybírósági határozat
- 46/1995. (VI. 30.) Alkotmánybírósági határozat
- 75/1995. (XII. 21.) Alkotmánybírósági határozat
- 46/1994. (IX. 30.) országgyűlési határozat – A Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házsabályáról
- Boros László: Jogi alapismeretek (Vince Kiadó – Budapest – 2001.)
- Sári János: Alapjogok (Osiris Kiadó – Budapest – 2001.)
- Kukorelli István: Alkotmánytan (Osiris Kiadó – Budapest – 1997.)
- Dr. Dezső Lajos – Dr. Hajas Gábor: A nemzetbiztonsági tevékenységre vonatkozó jogszabályok – kommentár a gyakorlat számára (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó – Budapest – 1998.)

Hivatkozások:

¹ 46/1995. (VI. 30.) Alkotmánybírósági határozat.

² 15/1991. (IV. 13.) Alkotmánybírósági határozat

³ 61/1992. (XI. 20.) Alkotmánybírósági határozat

⁴ 46/1994. (IX. 30.) országgyűlési határozat – A Magyar Köztársaság Országgyűlésének Házsabályáról

⁵ 2004. évi CV. törvény – A honvédelemről és a Magyar Honvédségről

⁶ 1993. évi LIX. törvény – Az állampolgári jogok országgyűlési biztosáról

⁷ 1992. évi LXIII. törvény – A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról

⁸ 1995. évi LXV. törvény – Az államtitokról és a szolgálati titokról